ROCP 20, Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

Senedd Cymru | Welsh Parliament

Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith | **Climate Change, Environment, and Infrastructure Committee**

Adolygiad o flaenoriaethau'r Pwyllgor ar gyfer y Chweched Senedd | Review of the Committee's priorities for the Sixth Senedd

Ymateb gan Older People's Commissioner for Wales | Evidence from Older People's Commissioner for Wales

Senedd Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith: Blaenoriaethau i'r Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd, a Seilwaith

15 Medi 2023

Beth yw eich barn am dair blaenoriaeth strategol y Pwyllgor: Newid Hinsawdd; Cymunedau Cynaliadwy: a diogelu a gwella'r amgylchedd naturiol?

Mae blaenoriaethau'r Pwyllgor yn ddigon eang i alluogi amrywiaeth o feysydd i gael eu hystyried ar gyfer gweddill tymor y Senedd.

I ba raddau mae tair blaenoriaeth strategol y Pwyllgor yn berthnasol o hyd, gan ystyried datblygiadau cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol ers iddynt gael eu pennu ar ddechrau'r Chweched Senedd?

Mae tair blaenoriaeth strategol y Pwyllgor yn berthnasol o hyd. Mae cymunedau cynaliadwy wedi dod yn bwysicach byth fel blaenoriaeth oherwydd effaith yr argyfwng costau byw ar unigolion ac aelwydydd ledled Cymru, gan gynnwys pobl hŷn.[1] Mae pwyslais y Pwyllgor ar drafnidiaeth, cysylltedd a bwyd fforddiadwy i'w groesawu, ond rhaid ystyried hefyd pa mor addas yw llefydd i fyw sy'n ymestyn y tu hwnt i bobl mewn gwaith cyflogedig. Mae angen ystyried ffactorau eraill sy'n cyfrannu at gymunedau cynaliadwy fel cyfrifoldebau gofalu a mynediad at wasanaethau lleol.

Bydd y dull Cymunedau Oed-gyfeillgar o ddiddordeb i'r Pwyllgor wrth feddwl yn y dyfodol am y flaenoriaeth i gymunedau cynaliadwy.[2] Mae Sefydliad Iechyd y Byd (WHO) yn disgrifio Cymunedau Oed-gyfeillgar fel llefydd lle mae pobl hŷn, cymunedau, polisïau, gwasanaethau, lleoliadau a strwythurau yn gweithio gyda'i gilydd mewn partneriaeth i gefnogi a galluogi pob un ohonom i heneiddio'n dda. Mae Sefydliad Iechyd y Byd yn nodi wyth nodwedd hanfodol i Gymunedau Oed-gyfeillgar, neu 'yr wyth maes' sef: Mannau awyr agored ac adeiladau; Trafnidiaeth; Tai; Cyfranogiad cymdeithasol; Parch a chynhwysiant cymdeithasol; Cyfranogiad dinesig a chyflogaeth; Cyfathrebu a gwybodaeth; Cymorth cymunedol a gwasanaethau iechyd. Gall yr wyth maes helpu i lunio model ar gyfer meddwl am gymunedau cynaliadwy.

---

[1]Dangosodd arolygon a gynhaliwyd ar ran y Comisiynydd ym mis Mawrth 2023 fod 64% o bobl dros 60 oed wedi lleihau eu gwariant yn ystod y 12 mis blaenorol. O'r rhai a ddywedodd eu bod wedi gwario llai, roedd 84% wedi defnyddio llai o ynni, ac roedd 83% yn dweud eu bod wedi cwtogi ar siopa bwyd. Canlyniadau Arolygon Mawrth 2023 Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (2023). Ar gael ar gais.

[2] Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (di-ddyddiad) Beth yw Cymunedau o blaid pobl hŷn? Ar gael yn: Beth yw cymunedau o blaid pobl hŷn? - Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (comisiynyddph.cymru)

Yn 2010, lansiodd Sefydliad Iechyd y Byd ei 'Rwydwaith Byd-eang o Ddinasoedd a Chymunedau Oed-gyfeillgar'. I ddod yn aelod o'r rhwydwaith, rhaid i arweinwyr lleol ymrwymo i'r pedwar cam a'u rhoi ar waith:

- ymgysylltu â rhanddeiliaid, gan gynnwys pobl hŷn, a'u deall.
- cynllunio'n strategol i alluogi'r holl randdeiliaid i ddatblygu gweledigaeth ar y cyd.
- rhoi cynllun gweithredu ar waith.
- mesur cynnydd y dull gweithredu oed-gyfeillgar yn ogystal â'i effaith ar fywydau pobl.

Mae Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru yn gweithio gyda Llywodraeth Cymru, awdurdodau lleol a'u partneriaid, gan gynnwys pobl hŷn, i sbarduno'r gwaith o ddatblygu cymunedau oed-gyfeillgar a Chymru oed-gyfeillgar. Mae ymrwymiad Llywodraeth Cymru i'w weld yn 'Cymru o blaid pobl hŷn: ein Strategaeth ar gyfer Cymdeithas sy'n Heneiddio', a thrwy'r £1.1M o gyllid mae'n darparu i staff ymroddedig awdurdodau lleol i ddatblygu cymunedau sy'n oed-gyfeillgar drwy ymgysylltu a phartneriaethau lleol. Hyd yma, mae tri awdurdod lleol – Caerdydd, Ynys Môn a Sir y Fflint – wedi gwneud cais llwyddiannus i ymuno â'r Rhwydwaith Byd-eang ac mae llawer o awdurdodau lleol eraill wrthi'n gwneud cais, diolch i ymgysylltu cadarnhaol â phartneriaid a rhanddeiliaid. Mae corff cynyddol o arferion da i'w rhannu o'r datblygiadau hyn y byddai'r Comisiynydd yn falch o'u darparu i'r Pwyllgor.

Mae'r Comisiynydd yn argymell bod cymunedau oed-gyfeillgar yn rhan allweddol o agwedd y Pwyllgor tuag at ei flaenoriaeth cymunedau cynaliadwy. Mae hyn yn berthnasol i ystyriaethau seilwaith a bydd hefyd yn bwysig wrth gytuno ar waith ar greu lleoedd yn y dyfodol.

Mae Cymru eisoes yn gweld arwyddion o hinsawdd sy'n newid yn gyflym gyda mwy o achosion o dywydd gwael, fel gwres eithafol a mwy o berygl o lifogydd. Mae ymchwil yn dangos bod newid hinsawdd yn bryder ar draws y cenedlaethau yng Nghymru.[3] Canfu'r arolygon a gynhaliwyd ar ran y Comisiynydd ym mis Mawrth 2023 fod 67% o bobl hŷn yn teimlo'n bryderus am newid hinsawdd.[4] Mae hyn yn parhau i wrth-ddweud unrhyw syniad nad yw pobl hŷn yn poeni am newid hinsawdd.

Fel un o flaenoriaethau'r Pwyllgor mae i newid hinsawdd oblygiadau penodol hefyd o safbwynt pobl hŷn yng Nghymru. Er enghraifft, roedd Asesiad o'r Effaith ar Iechyd 2023[5] Iechyd Cyhoeddus Cymru ar newid hinsawdd yn tynnu sylw at y ffaith bod pobl hŷn mewn mwy o berygl yn ystod tywydd eithafol a llifogydd oherwydd y tarfu ar fynediad at wasanaethau iechyd, gofal cymdeithasol a chymorth.[6] Mae pobl hŷn hefyd yn cael eu cynnwys mewn grwpiau risg uchel yn ystod digwyddiadau gwres eithafol, gyda'r risg o ddadhydradu, salwch sy'n gysylltiedig â gwres a marwolaeth.[7] Bydd tywydd gwael a achosir gan newid hinsawdd hefyd yn arwain at fwy o ynysigrwydd cymdeithasol, yn ystod

---

[3] Iechyd Cyhoeddus Cymru (2022) Arolwg cyhoeddus Cymru yn datgelu effeithiau niweidiol tybiedig newid hinsawdd ar iechyd meddwl a chostau byw. Ar gael yn Saesneg yn: Welsh public survey reveals perceived harmful impacts of climate change on mental health and cost of living - Public Health Wales (nhs.wales)
[4]Arolygon Mawrth 2023 Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (2023). Ar gael ar gais.
[5] Iechyd Cyhoeddus Cymru (2023) Newid Hinsawdd yng Nghymru: Asesiad o'r Effaith ar Iechyd. Ar gael yn: Newid Hinsawdd yng Nghymru: Asesiad o'r Effaith ar Iechyd - Canolfan Gydweithredol Sefydliad Iechyd y Byd ar Fuddsoddi ar gyfer Iechyd a Llesiant (phwwhocc.co.uk)
[6] Ibid.,
[7] Ibid.,

digwyddiadau fel tywydd poeth.[8] Mae angen adlewyrchu effaith benodol newid hinsawdd ar bobl hŷn yn nhrafodaethau'r Pwyllgor.

Beth yw eich barn am flaenoriaethau manwl/rhaglen waith amlinellol y Pwyllgor ar gyfer Blynyddoedd 3 i 5 y Chweched Senedd (a nodir yn ei adroddiad, Blaenoriaethau ar gyfer y Chweched Senedd)?

Mae blaenoriaethau/rhaglen waith amlinellol y Pwyllgor yn cwmpasu ystod o feysydd priodol. Mae bwriad y Pwyllgor o asesu cynnydd yn erbyn strategaeth ddigidol Llywodraeth Cymru o ddiddordeb arbennig, a bydd craffu ar y graddau y mae'n cyflawni ar gyfer pobl hŷn yn cael ei groesawu. Mae'r Strategaeth Ddigidol i Gymru – Cynllun Cyflawni yn cynnwys cam gweithredu o dan 'Cynhwysiant digidol' sef 'Gweithio gyda phob sector i sicrhau bod opsiynau amgen ar gyfer defnyddio gwasanaethau digidol ar gael i bawb ac wedi'u cynllunio i'r un safon â'r rhai a ddisgwylir gan wasanaethau digidol'.[9] Dosbarthwyd y cam gweithredu hwn yn un ar gyfer y 'dyfodol': bydd yn ddefnyddiol gwybod am gynnydd arfaethedig yn y maes hwn wrth i'r mater penodol hwn ddod yn fwyfwy brys.

Mae pobl hŷn yn aml yn codi eithrio digidol gyda'r Comisiynydd. Canfu'r arolygon a gynhaliwyd ym mis Mawrth 2023 nad yw traean o bobl 60 oed a hŷn yn defnyddio ffôn clyfar, ac ymysg y rheini sy'n gwneud hynny, mae sgiliau a hyder yn amrywio'n fawr.[10] Yn yr un modd, canfu Arolwg Cenedlaethol Cymru nad yw 32% o bobl dros 75 oed yn defnyddio'r rhyngrwyd (gan gynnwys teledu clyfar a dyfeisiau llaw) ac nad oes gan 29% o bobl dros 75 oed fynediad at y rhyngrwyd gartref.[11]

Mae'n bosib bod y Pwyllgor eisoes yn ymwybodol bod y Comisiynydd wedi cyhoeddi Canllawiau Adran 12 i fyrddau iechyd ac awdurdodau lleol yn nodi'r mathau o gamau y dylent fod yn eu cymryd fel bod gan bobl nad ydynt yn gallu (neu nad ydynt yn dymuno) mynd ar-lein ffyrdd o gael mynediad at wybodaeth a'r gwasanaethau sydd eu hangen arnynt drwy ddulliau nad ydynt yn ddigidol, ac i gefnogi pobl hŷn i fynd ar-lein.[12]

Mae'r Canllawiau'n tynnu sylw at y ffaith bod yn rhaid i unrhyw newid i wasanaethau digidol gael ei ategu gan fesurau i sicrhau bod hawliau dynol pobl hŷn yn cael eu diogelu, a bod modd cael mynediad at wybodaeth a gwasanaethau drwy sianeli all-lein. Dylid darparu cymorth hefyd iddynt feithrin y sgiliau a'r hyder i allu cysylltu ar-lein.[13] Felly, mae'n bwysig bod strategaeth ddigidol Llywodraeth Cymru yn gweithio ar gyfer pobl hŷn i sicrhau bod pawb yn cael yr un mynediad at wybodaeth a gwasanaethau p'un a ydynt yn defnyddio technoleg ai peidio.

---

8 Ibid.

9 Llywodraeth Cymru (2021) Strategaeth ddigidol i Gymru: cynllun cyflawni, diweddarwyd Tachwedd 2022. Ar gael yn: Strategaeth ddigidol i Gymru: cynllun cyflawni [HTML] | LLYW.CYMRU

10 Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (2022) Eithrio digidol yn creu rhwystrau newydd i bobl hŷn. Ar gael yn: Eithrio digidol yn creu rhwystrau newydd i bobl hŷn – Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

11 Llywodraeth Cymru (2023) Arolwg Cenedlaethol Cymru Ebrill 2022 - Mawrth 2023. Ar gael yn: https://www.llyw.cymru/arolwg-cenedlaethol-cymru-prif-ganlyniadau-ebrill-2022-i-fawrth-2023

12 Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (2022) Sicrhau mynediad at wybodaeth a gwasanaethau mewn oes ddigidol: Crynodeb o ymatebion awdurdodau lleol a byrddau iechyd. Ar gael yn: Sicrhau mynediad at wybodaeth a gwasanaethau mewn oes ddigidol: Crynodeb o ymatebion awdurdodau lleol a byrddau iechyd - Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

13 Ibid.

I ba raddau mae blaenoriaethau manwl/rhaglen waith amlinellol y Pwyllgor yn berthnasol o hyd, gan ystyried datblygiadau cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol ers iddynt gael eu pennu ar ddechrau'r Chweched Senedd?

Mae ffocws y Pwyllgor ar strategaeth ddigidol Llywodraeth Cymru yn dod yn fwyfwy perthnasol wrth i wasanaethau a gwybodaeth fynd ar-lein ar raddfa gyflymach. Mae pobl hŷn yn dweud wrth y Comisiynydd bod dewisiadau all-lein ar gael yn llai aml neu ei bod yn anoddach cael gafael arnynt.

A oes unrhyw faterion eraill yn ymwneud â blaenoriaethau/rhaglen waith/ffyrdd o weithio y Pwyllgor yr hoffech roi sylwadau arnynt?

Mae tudalen we'r ymgynghoriad presennol yn datgan y dylid cyflwyno pob ymateb drwy'r ffurflen ar-lein ac mae'r Comisiynydd wedi ysgrifennu at Glerc y Pwyllgor ar wahân yn tynnu sylw at sut mae hyn yn eithrio pobl nad ydynt ar-lein, gan gynnwys nifer o bobl hŷn. Er bod ymchwil yn dangos bod newid hinsawdd yn fater sy'n peri pryder i bobl hŷn, ni fyddai nifer fawr o bobl hŷn yn gallu ymateb i'r ymgynghoriad oherwydd bod dulliau eraill o ymateb yn cael eu diystyru.

Dylai holl Bwyllgorau'r Senedd sicrhau bod y gwaith maen nhw'n ei wneud, gan gynnwys ymchwiliadau, mor hygyrch â phosibl i bobl sy'n dymuno ymateb. Mae hyn yn golygu annog ymatebion mewn amrywiaeth o fformatau, gan gynnwys rhai nad ydynt yn ddigidol.

Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

Mae Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru yn llais annibynnol ac yn eiriolwr dros bobl hŷn ledled Cymru.

Mae'r Comisiynydd yn cymryd camau i ddiogelu hawliau pobl hŷn, terfynu rhagfarn ar sail oedran a gwahaniaethu ar sail oedran, atal cam-drin pobl hŷn a galluogi pawb i heneiddio'n dda.

Mae'r Comisiynydd yn gweithio dros Gymru lle mae pobl hŷn yn cael eu gwerthfawrogi, lle mae hawliau'n cael eu cynnal a lle nad oes neb yn cael ei adael ar ôl.

Sut i gysylltu â'r Comisiynydd:

Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru
Adeiladau Cambrian
Sgwâr Mount Stuart
Caerdydd
CF10 5FL

Rhif Ffôn: 03442 640 670

E-bost: ask@olderpeople.wales
Gwefan: www.olderpeople.wales
Twitter:@ talkolderpeople